

Kritik mot en tingsrätt med anledning bl.a. av att allmänheten inte fått tillträde till offentliga delar av två häktningsförhandlingar

Anmälan

I en gemensam anmälan till JO framförde AA, genom BB, och CC, genom DD, klagomål mot handläggningen av brottmålet – – – vid Södra Roslags tingsrätt.

Anmälarna uppgav att rådmannen EE inte hade tillåtit allmänheten att passera säkerhetskontrollen vid två av de tre häktningsförhandlingar som tingsrätten höll den 8 juli 2002 i säkerhetssalen i Stockholms tingsrätt. Detta medförde att allmänheten inte haft möjlighet att närvara vid de delar av häktningsförhandlingarna som var offentliga. Vidare var protokollen från förhandlingarna felaktiga eftersom de inte återspeglade de rätta förhållandena genom att det enligt dessa förekommit såväl pårop som offentliga delar. De frihetsberövade personernas identiteter hölls också genomgående hemliga. Till anmälan var de offentliga delarna av protokollen från de två häktningsförhandlingarna fogade. De misstänkta personerna benämndes i protokollen ”misstänkt 1” och ”misstänkt 2”.

Utredningsåtgärder

Inledande åtgärder

Dagboksbladet, beslut den 8 juli 2002 om särskild säkerhetskontroll och protokoll från häktningsförhandlingen med ”misstänkt nr 3” i målet infordrades.

Av handlingarna framgick bl.a. följande.

Den 8 juli 2002 beslutade tingsrätten, på begäran av åklagaren, om särskild säkerhetskontroll vid tre häktningsförhandlingar. Förhandlingarna skulle samma dag äga rum i Stockholms tingsrätts lokaler, säkerhetssalen på Bergsgatan 50 i Stockholm, kl. 13.00, 14.00 samt 15.00. Beslutet om säkerhetskontroll fattades av EE som var ordförande vid de tre häktningsförhandlingarna.

Enligt protokollet från den första häktningsförhandlingen pågick denna kl. 13.10–14.10. Vidare hade antecknats i protokollet att rätten omedelbart, med stöd av 5 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken (RB), beslutade att förhandlingen skulle

hållas inom stängda dörrar. Innan beslut i häktningsfrågan avkunnades förordnade tingsrätten att förhandlingen åter skulle vara offentlig.

Enligt protokollet från den andra häktningsförhandlingen, som började kl. 14.30, begärde åklagaren inledningsvis att förhandlingen skulle hållas inom stängda dörrar. Den misstänkte hade ingen erinran mot detta. Åklagaren framställde därefter häktningsyrkandet och den misstänktes inställning angavs. Här efter beslutade tingsrätten, med stöd av 5 kap. 1 § andra stycket RB, att förhandlingen skulle hållas inom stängda dörrar. Innan beslut i häktningsfrågan avkunnades förordnade tingsrätten att förhandlingen åter skulle vara offentlig.

Enligt protokollet från den tredje häktningsförhandlingen beslutade tingsrätten vid förhandlingen i frågor om offentlighet och sekretess på samma sätt som under den närmast föregående häktningsförhandlingen.

Med anledning av vad som anförts i anmälan och i övrigt kommit fram beslutade chefsJO Eklundh den 21 oktober 2002 att inleda förundersökning angående tjänstefel.

Förundersökningen

Under förundersökningen hölls förhör enligt 23 kap. 6 § RB med anmälnarna, två poliser, en expeditionsvakt vid tingsrätten, åklagaren, en advokat, en kriminalvårdare, protokollföraren vid förhandlingen samt en domare vid Södra Roslags tingsrätt. Förhör hölls också med EE vid vilket hon delgavs misstanke om tjänstefel enligt följande gärningsbeskrivning.

EE har i tjänst som rådman vid Södra Roslags tingsrätt i Stockholm uppsåtligt eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning åsidosatt vad som gällde för uppgiften enligt följande.

I tingsrättens mål B 2366-02 avhölls den 8 juli 2002 tre häktningsförhandlingar i Stockholms tingsrätts lokaler i fastigheten Bergsgatan 50 i Stockholm med EE som rättens ordförande. Tingsrätten hade med stöd av 1 § lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid häktningsförhandlingar förordnat att särskild säkerhetskontroll skulle äga rum vid häktningsförhandlingarna. Vid dessa häktningsförhandlingar förordnade tingsrätten med stöd av 5 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken att vissa delar av förhandlingarna skulle hållas inom stängda dörrar.

EE har i anslutning till de två första förhandlingarna i strid med bestämmelsen i 5 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken att förhandling vid domstol skall vara offentlig, beslutat att journalister och övrig allmänhet inte fick passera säkerhetskontrollen för att få tillträde till domstolslokalerna under den tid som dessa häktningsförhandlingar pågick. Hon har härigenom betagit dem möjligheten att närvara i förhandlingssalen under de delar av de två häktningsförhandlingarna som var offentliga. Enligt protokollen vid de båda häktningsförhandlingarna har journalister och övrig allmänhet haft tillträde till förhandlingarnas offentliga delar vilket innebär att protokollen inte återspeglar vad som faktiskt förekommit ifråga om offentlighet och sekretess vid förhandlingarna.

Gärningen är inte att anse som ringa.

Lagrums: 20 kap. 1 § brottsbalken

Förundersökningens resultat

Inledning

Under de tre aktuella häktningförhandlingarna yrkade FF att tre för bl.a. mord misstänkta personer, vilka i häktningsprotokollens offentliga delar kom att benämnas misstänkt nr 1–3, skulle förklaras häktade. GG var förordnad som offentlig försvarare för ”misstänkt nr 1”. HH var chef för den grupp på i varje fall fyra poliser som ansvarade för säkerheten vid häktningförhandlingarna. JJ ingick i denna grupp. KK var protokollförare vid häktningförhandlingarna.

I entréhallen på Bergsgatan 50 hade uppopslistor till häktningförhandlingarna anslagits. Av uppopslistorna framgick inte de misstänkta personernas namn. Säkerhetskontrollen sker i särskilda utrymmen i anslutning till entréhallen. Säkerhetssalen där förhandlingarna hölls ligger en våning under entréhallen. Det är inte möjligt för journalister och övrig allmänhet att få tillträde till den trappa som leder till våningsplanet där säkerhetssalen ligger utan att först gå genom säkerhetskontrollen. På samma våningsplan som säkerhetssalen finns särskilda rum för åklagare, försvarare och journalister samt utrymmen utanför säkerhetssalen där allmänheten kan vistas när förhandling inte pågår eller om det vid förhandlingen förordnas om stängda dörrar.

Beslut om nedläggande av förundersökningen

Med anledning av vad som kommit fram under utredningen fann chefsJO Eklundh inte anledning att fortsätta förundersökningen. Han beslutade därför, den 6 november 2003, att lägga ned förundersökningen. EE bereddes tillfälle att komplettera sina uppgifter men hördes inte av.

I ett beslut den 30 december 2003 anförde *chefsJO Eklundh* följande.

Rättslig reglering

Av 2 kap. 11 § andra stycket och 12 § regeringsformen framgår att en förhandling vid domstol skall vara offentlig om inte annat föreskrivs i lag. Principen om offentlighet vid domstolsförhandlingar upprepas i 5 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken (RB). Denna princip är dock inte oinskränkt. I 5 kap. 1 § andra–fjärde styckena RB föreskrivs vissa undantag från offentlighetsprincipen. Undantagen innebär att rätten kan besluta att en förhandling, helt eller delvis, skall hållas inom stängda dörrar och därmed att personer stängs ute från förhandlingen eller från delar av den.

Om det kan antas att det vid en förhandling kommer att förebringas en uppgift, för vilken hos domstolen gäller sekretess som avses i sekretesslagen (1980:100), får rätten enligt 5 kap. 1 § andra stycket första meningen RB, om det bedöms vara av synnerlig vikt att uppgiften inte röjs, förordna att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar i vad den angår uppgiften. Vad gäller domstolsförhandlingar under förundersökning i brottmål eller därmed likställda mål eller ärenden, får också i andra fall förhandling hållas inom stängda dörrar, om sekretess gäller enligt 5 kap. 1 eller 7 § eller 9 kap. 17 § sekretesslagen.

Rätten får således av sekretesskäl besluta om förhandling inom stängda dörrar. Det är däremot inte tillåtet att rätten av rena säkerhetsskäl och i brottsförebyggande syfte förordnar att en förhandling inte skall vara offentlig. Inte heller får rätten i förväg stänga åhörare ute från en förhandling på grund av ett befarat angrepp i någon form mot rätten eller mot någon som skall delta i förhandlingen (prop. 2000/01:32 s. 30).

Det kan tilläggas att bestämmelserna i 5 kap. RB tar sikte på förhållandena i rättssalen och att de således inte ger rätten befogenhet att förbjuda tillträde till en domstols lokaler i övrigt (jfr JO 2002/03 s. 54).

Regler om säkerhetskontroll i domstol finns i lagen (1981:1064) i detta ämne. Säkerhetskontroll kan genomföras som allmän eller särskild säkerhetskontroll. Särskild säkerhetskontroll får genomföras, om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas brott som innebär allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom (1 §). Särskild säkerhetskontroll beslutas av rätten eller, om förhandlingen inte har inletts, av den som skall vara ordförande vid denna (2 §). Den genomförs, efter närmare anvisningar av polismyndigheten, av polismän (4 §).

Bestämmelser om åtgärder vid risk för allvarliga störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten finns i polislagen (1984:387). Sådana åtgärder ankommer på polisen.

Bedömning

Frågan om att allmänheten inte släpptes in till de två första häktningsförhandlingarna

Det är utrett att journalister och övrig allmänhet inte tilläts passera säkerhetskontrollen förrän den andra häktningsförhandlingen hade avslutats och beslut avkunnats i häktningsfrågan. Allmänheten hade därför inte tillträde till förhandlingssalen och inte heller till utrymmena omedelbart utanför denna under den tid som de två första häktningsförhandlingarna pågick. Det framgår vidare av protokollen från förhandlingarna att de beslut om stängda dörrar som fattades inte avsåg förhandlingarna i deras helhet. Åtgärden att utestänga allmänheten från förhandlingarna på det sätt som skedde saknade således rättsligt stöd. Förundersökningen har avsett frågan om någon kan hållas straffrättsligt ansvarig för denna åtgärd.

Av utredningen framgår att den allmänhet – i huvudsak journalister – som inte tilläts passera säkerhetskontrollen fick beskedet att det var rättens ordförande, EE, som hade beslutat att ingen fick komma in. EE har emellertid förnekat att hon fattat något sådant beslut och uppgett att hon i stället gett besked om att allmänheten fick släppas in.

Utredningen visar att EE i det inledande samtalet med polismannen HH om allmänhetens tillträde till domstolen uppmanade denne att låta journalisterna och övrig allmänhet vänta i entréhallen och att inte tillåta dessa personer att passera säkerhetskontrollen. EE:s besked innebar således att allmänheten inte före häktningsförhandlingarna fick tillträde till domstolslokalen omedelbart utanför rättssalen. Som jag återkommer till i det följande kan redan ett sådant besked ifrågasättas. Den misstanke som delgetts EE avser emellertid inte detta besked. Förundersökningen har i stället, som nyss nämnts, avsett frågan om hon beslutat att allmänheten inte fick passera säkerhetskontrollen för att få tillträde till domstolslokalerna under den tid som häktningsförhandlingarna pågick.

Det kan inledningsvis konstateras att de uppgifter som de hörda personerna lämnat om de besked som EE efter det inledande samtalet med HH gav om allmänhetens tillträde till domstolslokalerna går isär.

De personer som direkt har mottagit besked av EE i frågan är HH och JJ, som var för sig haft kontakt med henne. De har sedan till andra personer vidarebefordrat dessa besked som de har uppfattat dem.

EE har förklarat att hon, redan innan den första häktningsförhandlingen påropades, lämnade besked om att allmänheten kunde släppas ned till det våningsplan där säkerhetssalen ligger och således tillåtas passera säkerhetskontrollen. Denna uppgift motsägs av HH:s och JJ:s utsagor men vinner stöd av vad KK uppgett.

Det har i ärendet påståtts att det under häktningsförhandlingarna i rättssalen förekommit diskussioner om allmänhetens tillträde till förhandlingarna i vilka åklagarna och försvararna deltagit. Dessa uppgifter får emellertid anses ha blivit vederlagda genom utredningen. Denna ger heller inte något säkert stöd för att EE efter den första men före den andra häktningsförhandlingen skulle ha lämnat något besked till polisen av innebörd att allmänheten skulle vänta i entréhallen eller att det då överlämnades några lappar med krav från journalister på beslut i frågan.

Vid bedömningen av de uppgifter som HH och JJ lämnat om de besked som EE hade gett dem måste beaktas vad EE uppgett om sin ovana vid situationer av det aktuella slaget och om sin stora nervositet. Vad hon upplyst i detta hänseende vinner också visst stöd av de beskrivningar av hennes uppträdande som lämnats av de två polismännen. Av betydelse i sammanhanget är även att hon hade mycket begränsad tid till sitt förfogande för att förbereda sig inför uppgiften. Det ligger nära till hands att anta att dessa förhållanden påverkade EE:s förmåga att korrekt uppfatta HH:s och JJ:s frågor och att ge adekvata svar på dessa. Jag anser det därför inte uteslutet att EE missuppfattade polismännen och att hon med sina svar till dem menade något annat än vad dessa hade fullgod anledning att tro att hon avsåg.

Jag anser vid en samlad bedömning av vad som har kommit fram vid förundersökningen att det inte kan styrkas att EE vid det aktuella tillfället har beslutat att allmänheten inte fick passera säkerhetskontrollen för att få tillträde till

domstolslokalerna under den tid som de offentliga delarna av häktningsförhandlingarna pågick. Jag har därför beslutat att lägga ned förundersökningen.

Att jag inte funnit tillräckliga skäl för ett åtal för tjänstefel mot EE innebär emellertid inte att hon kan undgå kritik för sitt handlande. Hennes sätt att hantera situationen kan ifrågasättas i flera hänseenden.

Som framgår av redogörelsen för den rättsliga regleringen är det en uppgift för polisen att genomföra en säkerhetskontroll. Det ankom således inte på EE att på det sätt som skedde ge besked till HH om att journalister och övrig allmänhet inte skulle få tillträde till lokalen utanför rättssalen innan den första häktningsförhandlingen påropades. Det är vidare polisen som ansvarar för ordningen utanför rättssalen och som har att genomföra lokalerna innan personer bereds tillfälle att gå igenom säkerhetskontrollen.

Det är uppenbart att det är polisen som har de bästa förutsättningarna att bedöma hur mycket tid som behövs för att samtliga åhörare skall hinna passera säkerhetskontrollen innan förhandlingen börjar. Det framstår därför som naturligt att det är en uppgift för polisen att bestämma när allmänheten skall ges möjlighet att passera säkerhetskontrollen. En annan sak är att det kan vara lämpligt att det i samband härmed förekommer en kontakt mellan polisen och rättens ordförande.

Följden av EE:s besked till de båda polismännen blev att journalister och övrig allmänhet, i strid med den grundlagsfästa principen om förhandlingsoffentlighet, inte fick tillträde till de offentliga delarna av två häktningsförhandlingar. Som har sagts i det föregående finns det anledning att anta att EE:s besked till polismännen var så missvisande att det var förklarligt att de uppfattade dem på det sätt som skedde.

Man kan vidare peka på ett antal omständigheter som borde ha föranlett EE att vidta åtgärder för att kontrollera om polismännen riktigt hade uppfattat hennes besked i frågan om att släppa in allmänheten. Eftersom hon kände till att det fanns ett stort intresse för häktningsförhandlingarna från massmediernas sida, borde hon sålunda rimligtvis ha reagerat när det inte kom in några åhörare i rättssalen under de offentliga delarna av de första två häktningsförhandlingarna. Även det förhållandet att polismännen återkom med frågor i saken borde ha föranlett EE att tydligt ange sin avsikt om när allmänheten skulle tillåtas passera säkerhetskontrollen för att kunna närvara vid förhandlingarna.

Det måste också anses som i hög grad anmärkningsvärt att EE, trots vetskapen om att tillträde till rättssalen förutsatte att varje åhörare skulle genomgå säkerhetskontroll, valde att påropa en häktningsförhandling omedelbart efter det att hon enligt egen uppfattning hade lämnat besked till HH att allmänheten inte längre behövde vänta i entréhallen. EE borde självfallet före påropet till den första förhandlingen i stället ha förvissat sig om att allmänheten hade kommit genom säkerhetskontrollen. Det förhållandet att hon redan i ett mycket tidigt skede av den

första förhandlingen beslutade att denna skulle hållas inom stängda dörrar utgör inte något godtagbart skäl för denna underlåtenhet.

Beträffande den första häktningsförhandlingen har utredningen visat att förhandlingen inleddes med att EE beslutade att denna skulle hållas inom stängda dörrar och att således inte ens häktningsyrkandet och den misstänktes inställning till detta skulle framställas under en offentlig del av förhandlingen. EE har här som förklaring uppgett att hon hade bibringats uppfattningen att det fanns en allvarlig hotbild beträffande de misstänkta personerna och att avsikten med beslutet att omedelbart förordna om stängda dörrar var att skydda den misstänkte från att bli sedd av någon utomstående. Som framgår av redogörelsen för den rättsliga regleringen utgör emellertid farhågor av det slag som EE har nämnt inte något godtagbart skäl för att förordna att en förhandling skall äga rum inom stängda dörrar.

Det förhållandet att häktningsförhandlingen i övrigt hölls inom stängda dörrar föranleder inte någon annan åtgärd från min sida än ett påpekande att skälet för detta borde ha tydligt framgått av häktningsprotokollet (6 kap. 3 § första stycket 4 RB). Det är självfallet inte tillräckligt att i ett beslut om förhandling inom stängda dörrar hänvisa enbart till 5 kap. 1 § RB på det sätt som gjorts i de tre häktningsprotokollen. Om avkunnandet av häktningsbeslutet vid den första häktningsförhandlingen föregicks av ett besked om offentlighet eller inte har inte klarlagts genom utredningen och ytterligare utredningsåtgärder i frågan framstår inte som meningsfulla.

Åtgärden att inte ange de misstänkta personernas namn i häktningsbesluten

I anmälan har också framförts att åtgärden att hemlighålla de frihetsberövades identiteter även efter att de häktats borde utredas. Jag har denna dag i ett beslut i ett annat ärende (dnr 4213-2002) uttalat mig i den frågan.

Övrigt

Vad som kommit fram i övrigt föranleder inte någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas med den allvarliga kritik som ligger i det ovan sagda.